

Сергієнко О.В.

аспірант,

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНУ ГРОМАДЯНСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови громадянином є «особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави» [1, с. 262]. Відповідно «належність особи до складу громадян якоїсь держави, що обумовлюють її права та обов'язки щодо цієї держави» визначається поняттям «громадянство» [1, с. 262]. Під «громадянським» розуміється «прикметник до громадянин», чи «властиве свідомому громадянинуві» [1, с. 262]. Саме користуючись прикметником «громадянський» у словник визначаються такі словосполучення як: «громадянська відповідальність», «громадянська непокора», «громадянська смерть», «громадянська страта», «громадянські права», «громадянська війна», «громадянський шлюб» [1, с. 262].

Під суспільством Великий тлумачний словник сучасної української мови розуміє «сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично змінним способом виробництва матеріальних і духовних благ», чи «певний економічний лад, а також відповідальна надбудова», чи «усі жителі певного краю, міста і т. ін.», чи застаріле «товариство, оточення». Відповідно суспільним є те, що «стосується до суспільства», чи «виражає відносини, становище людей у суспільстві», чи «створений, нагромаджений суспільством у процесі виробництва; який являє собою спільне надбання», чи «який має, відчуває потребу жити у суспільстві, в колективі (який живе у великій групі)».

Виходячи з аналізу визначень до слів «громада» та «суспільство» є словами синонімами української мови. Таке підтвердження знаходимо у Практичному словнику синонімів української мови [2, с. 77], яким за ознакою громадянства «громадянство» (тобто приналежність до громадськості [1, с. 262]) визнається як синонім «громади». Одночасно слова «громадянський» та «громадський» словами синонімами не визначаються, тобто з точки зору української мови це не тотожні поняття.

Відповідно до Юридичної енциклопедії громадянином є «фізична особа, правовий статус якої обумовлений її належністю до громадянства певної держави» [3, с. 640]. Зазначена енциклопедія визначає, що «громадяни становлять найчисленнішу категорію населення» та «володіють повнішим обсягом прав і свобод, ніж інші категорії населення..., статуси громадянина і людини багато у чому збігаються і переплітаються». У свою чергу громадянство – «правова належність особи до держави; правовий зв'язок особи з державою, що виявляється у їхніх взаємних правах та обов'язках» [3, с. 641].

Щодо «суспільства», то Юридична енциклопедія дає таке визначення: «у широкому розумінні відособлена від природи частина матеріального світу, що є формою життєдіяльності людей; сукупність відносин між людьми, що складаються у процесі їх спільної діяльності» [7, с. 728].

Енциклопедія державного управління поняття «громадянина» визначає аналогічно Юридичній енциклопедії [8, с. 118].

Очевидно, що принцип національного суверенітету став основоположним у розумінні сучасної теорії влади [9, с. 474], але він має одну особливість – фактично суверенна влада належить нації (у розумінні Конституції України – народу, тобто громадянам України), і очевидно, що мова йде не про суспільство в цілому, а саме про громадян.

Отже, під громадянським суспільством Юридична енциклопедія розуміє «суспільство з розвиненим економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права» [3, с. 646].

Під глобальним громадянським суспільством Енциклопедія державного управління розуміє «широку спільноту людей, що об'єднує ряд типових соціетальних суспільств та існує в межах сучасної постіндустріальної цивілізації... планетарну сукупність усіх громадян світу, їх вільних об'єднань і асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що перебувають за межами новостворюваної глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних політичних структур), її директивного регулювання і регламентації, що гарантуються й охороняються політичними структурами глобального світу» [8, с. 113].

Очевидним є той факт, що громадянське суспільство є сукупністю саме громадян, саме тому воно і називається «громадянським», а не «громадським».

Відповідно до 36 статті Конституції України об'єднаннями громадян є політичні партії та громадські організації [6]. Якщо щодо політичних партій все очевидно, їх членами відповідно до закону України «Про політичні партії в Україні» можуть бути лише громадяни України [10], то законом України «Про громадські об'єднання» у 2013 році розширено поняття громадського об'єднання до «добровільного об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів», відповідно поняття громадської організації до «громадського об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» [11].

Така невідповідність Конституції України та закону України «Про громадські об'єднання» породжує і невідповідності у термінологічному розумінні поняття «громадського» чи «громадянського». Чи можемо ми констатувати, що нова редакція закону надала можливість здійснювати вплив на державу не тільки з боку громадян України, але і інших осіб? Очевидно, що так, адже цей закон окрім Конституції України посилається на міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, проте не зазначаючи які саме.

Однак, чи можемо ми вважати, що у відносинах держава – громадянин щодо здійснення першою владних повноважень через інститути саме громадянського суспільства можна допустити вплив і не громадян? Навряд чи, оскільки саме це і суперечить теорії суверенітету нації. Очевидно, що контроль за діяльністю держави в цілому, так і місцевого самоврядування, як частини саме громадянського суспільства (сукупно публічна влада), повинен здійснюватися саме як громадянський, тобто здійснюватися відповідальними особами – громадянами!

У проаналізованому контексті поняття «громадського контролю» слід визначати саме як різновид «громадянського контролю» на рівні відповідної громади, як складової суспільства.

Відповідні інститути громадянського суспільства здійснюють саме громадянський контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування (тобто органів публічної влади).

Окрім всього іншого в українській мові є ціла низка питань щодо позначення відповідних до європейських мов понять цивільного, громадського, громадянського, публічного та державного, які залежно від конкретного значення можуть визначатися, наприклад у англійській, словами «public», «civil», «community» «state», «national», «sovereign».

Здійснення з боку громадянського суспільства контролю за органами публічної влади є правом відповідальних фізичних осіб, які перебувають у спеціальних правових відносинах з державою – громадян саме як суверена, отже і здійснюваний ними контроль є саме громадянським.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Під ред. Бусел В. Т. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». – 2007. – 1736 с.
2. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. – Київ.: Українська книга. – 2000. – 480 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1 / Під ред. Шемшученко Ю. С. – К.: «Укр. Енцикл.». – 1998. – 672 с.
4. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» // відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25.
5. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 13.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30.
7. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 5 / Під ред. Шемшученко Ю. С. – К.: «Укр. Енцикл.». – 2003. – 736 с.
8. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпугенко (співголова) та ін. – 2011. – 748 с.
9. Головатий С. Верховенство права. У 3-х книгах. Книга перша. Верховенство права: від ідеї – до доктрини. – К.: «Фенікс». – 2006. – 623 с.
10. Закон України «Про політичні партії в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23.
11. Закон України «Про громадські об'єднання» // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1.